

GLOBAL POLICIES IN SUPPORT OF CHILDREN'S PARTICIPATION IN DECISION-MAKING PROCESSES

Abstract: The harmony in the composition is the coordination of the individual parts, both with each other and generally. This is often one of the most difficult compositional properties, as there are no fixed rules and it includes opposing concepts of unity (diversity and rhythm). Harmony leads to a composition in which all parts look one and work to reinforce the overall design concept. It is the way in which the great variety of forms, shapes, colors, textures and patterns found in each interior is balanced in a single composition.

Author information:

✉ **Ofeliya Kaneva**
ophelia@agency-ozon.eu
🌐 Bulgaria

Keywords:
child inclusion governance, child participation, decision making, UN, EU, Council of Europe, ASEM, child participation policies

ВЪВЕДЕНИЕ

Напредъкът на дейностите в международен политически план към подкрепа на детското участие се отличават с градираща последователност най-вече през последните три декади, макар тяхното историческо начало да се разглежда от изследователите в значително по-ранен етап. Въвеждането на рамки и нюанси на понятието „детско участие“ във времето определено амбицира политическия свят и различните изследователски и практически направления поетапно така, че да създаде основи за интегриран план на политиките за детско участие в началото на XXI век.

Първите императивни разпоредби, посветени на детските права, са поместени в двата Пакта за правата на човека на **ООН** от 1966 г., които до голяма степен подготвят приемането през 1989 г. на Конвенцията за правата на детето – най-масово ратифицираният международен договор и първата юридически обвързваща международна конвенция, която утвърждава човешките права на всички деца, в т.ч. и правото на участие. Това е най-значимият международен договор в областта на правата на детето. Приемането му е предшествано от няколко не по-малко важни за времето си акта, но те имат предимно декларативен характер и не съдържат гаранции за ефективното им прилагане.

Честванията по повод 50-тата годишнина от Всеобщата декларация за правата на човека отключват оживен дебат за приемане в рамките на **Европейския съюз** на Харта на основните права. В нейното съдържание чл. 24 е посветен специално на децата, обединявайки два от основополагащите принципа на Конвенцията за правата на детето: за най-добрия интерес на детето и за участие.

Съветът на Европа не дава универсален образец, който да се следва, макар да формира нарочни препоръки на Венецианската комисия за конституционна уредба на правата на децата. Оставяйки преценката как да се гарантира спазването на правата в зависимост от националните традиции, настроения и нагласи в обществото при строго индивидуален прочит, все пак Венецианската комисия извежда няколко теоретични изисквания в правовия ред, които да

служат като ориентир в процеса на инкорпориране на правата на децата в националните конституции, а именно: готвените промени: (1) да са съобразени с принципите на Конвенцията за правата на детето; (2) да създават благоприятна среда за законодателни реформи; (3) да съответстват на духа и разума на действащата конституция; (4) да са изработени с активното участие на децата.

В 20-годишната си история, **Евро-Азиатският съюз** не публикува нито веднъж в своите специализирани издания текстове, посветени на участието на децата в процесите на взимане на решения.

Настоятелността на детското участие в **международната практика** може да бъде проследено без усилия в десетки и дори стотици събития (и публикации) по света, но по-важното е, че създава условия за теоретизиране на прогреса, изготвяне на тематични методически указания, политически дебати и анализи. Част от фокуса на тези условия се спира и върху натрупването на примери на сътрудничество, в които се отличава мрежовата култура на международните организации, включването на неправителствения сектор, критиката на академичния свят, но най-вече изграждането на обстановка на доверие между участниците.

Разгръщането на ветрилото на сътрудничеството отличава основните роли на ООН, Съвета на Европа и Европейския Съюз, но същевременно може да изведе на преден план с основна роля в политическите направления на детското участие и индивидуалните позиции на всяка отделна държава, макар да заслужава внимание и присъствието на международните и националните неправителствени организации.

Организацията на обединените нации

На 20 ноември 1989 г. Общото събрание на ООН приема Конвенцията за правата на детето (КПД) – най-цялостният и подробен международен документ, който гарантира правата на всяко дете. По настоящем тази Конвенция е символ на безпрецедентен международен акт – най-подкрепеният такъв в цивилизационната история. Всички страни и държави по света подписват Конвенцията и едва две все още не са я ратифицирали, задължавайки се да осигуряват необходимите мерки и средства за защита и насърчаване на правата на децата в името на най-добрия им интересⁱ.

В исторически план, Конвенцията е предшествана от т.нар. Женевска декларация, приета от Общността на народите през 1924 г., която заявява категорично, че „човечеството дължи на децата най-доброто, което има”ⁱⁱ. Макар декларацията да не е юридически обвързващ акт, с нея се поставя началото на организирано международно движение за правата на детето. Скоро след своето създаване ООН се фокусира върху изработването на цялостен документ, който да гарантира правата на човека. Така, през 1948 г. се ражда Всеобщата декларация за правата на човека, където правата на децата са заложили в отделни разпоредби на документа. Международната общественост смята, че правата на децата заслужават по-обстоятелен преглед и оформяне в отделен документ, за това през 1959 г. Общото събрание на ООН приема Декларация за правата на дететоⁱⁱⁱ, която надгражда текста на Женевска декларация и в десет основни принципа излага правата на всяко дете без значение на неговата раса, цвят на кожата, пол, език, религия, политическо или друго мнение, национален или социален произход, имущество, рождение или друг статус, касаещ самото дете или неговото семейство. Професор Яп Доек, в своя широк и критичен обзор на историческия прогрес на правата на децата, обаче отбелязва саркастично: „Тъй като Конвенцията за правата на детето се занимава с правата на децата, то може да се прилага *a-la-carte* подход, в който самото предложение в менюто не е нищо повече от „детско меню“, което предлага малки ястия и малки права за малките клиенти и малки лица”^{iv}.

Работата по правата на децата в рамките на ООН дълго време остава с декларативен и пожелателен характер и това обстоятелство създава условия редица страни да не прилагат

ефективно своите закони и мерки за закрила на детето. Така еволюционно се осъзнава необходимостта от изработване на международен документ, който да обвързва юридически страните, които са го подписали и ратифицирали - КПД. Това е първият път в съвременната история, когато всички държави говорят един и същи език, посвещавайки се на децата. КПД се отличава с определени права, които са специфични за децата и не могат да бъдат открити в други актове, като например членове 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 18 и 21, отличавайки и специално чл. 12 – задължението да се отдаде дължимото значение на изразените от децата мнения по всички въпроси, които ги засягат.

Меда Кузенс и Кошума Мтенгети^v подчертават достойнството на ООН да ангажира държавите да признават правото на децата да участват във всички решения, които ги засягат. За това надграждат съждението, че децата имат правото да участват и в начина, по който техните общности се управляват от местните власти. Подобно и на Доек, Кузенс и Мтенгети изразяват съмнения в пълноценното осъзнаване на правото на децата да участват, предвид дълбоките социални възгледи, че децата имат ограничен статут и капацитет.

Член 12 на КПД не замества отговорността и правата на възрастните да се грижат за закрилата и благосъстоянието на всяко дете. Участието на детето в процесите на взимане на решения не дава право на децата да вземат изцяло контрола върху всички решения, които ги касаят по един или друг начин. ООН интегрира в КПД гаранцията да се включат децата като партньори в един споделен процес. Член 12 дава право на всяко дете, което има възгледи по даден въпрос, да ги сподели не само чрез думи, но и с помощта на рисунки, игри, песни и други методи, подходящи за неговата възраст, основавайки се, че всички деца са способни да изразят мнението си. Задължението на възрастните (родители, учители, политици, експерти и други) е да осигурят на децата пространство и възможност да изкажат мнението си, когато имат такава.

В своята практика ООН отчита фактологичното налагане на участието на децата в процесите на взимане на решения. Срещата на върха на Генералната Асамблея на ООН по Целите за устойчиво развитие в Ню Йорк през 2017 г. се оформя като своеобразна еманация на нарастващото присъствие на детското мнение в дейността на ООН. Тази среща категорично подчертава основното послание на ООН за пълно включване на децата и младите хора в изпълнението на Дневния ред за устойчиво развитие 2030. Общото събрание на ООН вярва, че успехът зависи от способността на държавите да ангажират активно децата. Отзвукът от усилията на ООН е инкорпорирането на правата на детето в законодателството на демократичните държави, съчетано с надлежни механизми за тяхната закрила. Велина Тодорова подчертава, че КПД прави смела крачка като приема, че детето е на първо място самостоятелна и независима личност и едва след това е особено уязвимо^{vi}.

Допустимо е да се приеме, че политическата посока по включването на децата е зряло продължение на философията на Глобалният договор на ООН от 1999 г. за насърчаване на бизнеса в световен мащаб да възприема устойчиви и социално отговорни политики (в чието създаване от 1996 г. участва и българска делегация), стимулирайки разширяването на възможностите за пълноценно партньорство както в публичния, така и в частния сектор по целия свят.

ООН насърчава и развива приятелските международни отношения, но същевременно изгражда и вътрешна мрежа от партньорства в рамките на специалните си структури – например УНИЦЕФ, ЮНЕСКО, СЗО, ВКБООН, МОТ, които са ангажирани в различна степен, тежест и посока, но с интегрирана философия и значимост. Партньорството в подкрепа на правото на децата да участват и изразяват мнение и позиция за процесите, които ги съпътстват и касаят е част от природата на ООН.

Върховен комисариат по бежанците към ООН (ВКБООН)

ВКБООН цели да защитава правата и живота на бежанците, основавайки своята дейност върху комплекс от международни актове и стандарти, в т.ч. Всеобщата декларация за правата на човека от 1948 г., четирите Женевски конвенции по международно хуманитарно право от 1949 г., КПД.

Кристина Йесперсен^{vii} прави връзката между най-добрия интерес на детето, определен от КПД и въздействието при всички решения, които засягат непридружените и разделени деца. Разработките на Йесперсен стават основа за препоръките на ВКБООН към държавите, взаимодействащи с деца–мигранти по отношение на детското участие:

- ✓ Държавите да полагат усилия за интегриране на процедури и структури чрез създаването на гаранции, че процесите са съобразени с децата, включително чрез осигуряване на пригодена за децата информация;
- ✓ Държавите да дават възможност на децата да бъдат изслушани съобразно с възрастта и зрелостта на децата;
- ✓ Държавите да осигурят стремеж към обща визия за детето от страна на всички действащи лица, в т.ч. и детето, като се полагат активни усилия за изграждане на доверие на ранен етап.

ВКБООН оценява критично липсата на специализирана политика и практика по включване на децата във взимането на решения през последните години, защото осигуряването на участие дава възможност на децата-мигранти да се информират за действащата система за закрила на детето, както и за ефективната интеграция в обществото. В своята дейност ВКБООН отбелязва липсата на активно сътрудничество със самите деца и стартира серия от ангажменти през втората декада на XXI век заедно и с неправителствени организации, целящи промоцията на детското участие и разширяването на ангажиментите по подкрепа на детското участие в рамките на ВКБООН. В допълнение, на своя официален сайт ВКБООН подчертава в грижите за уязвимите групи, че децата често са изключени от вземането на решения, касаещи собствения им живот, семейство и дом, за това не може да се гарантира спазването на правата им.

Пикът на глобално равнище в подкрепа на децата-мигранти е едва през последните две декади. Ако през XX век правната рамка се дефинира от по-малко от 80¹ административни продукта (конвенции, решения, регулации, обследвания, препоръки, доклади, регламенти) на ниво ООН, Съвет на Европа, Европейски съюз или друго международно обединение, то през XXI век те са над 1110² до 2017 г. само в рамките на Европейската Комисия и Съвета на Европа. По отношение на децата мигранти, правната рамка се оформя от едва 3³ административни продукта през XX век и 15⁴ през XXI век. В нито един от тези над 1190 документа не може да се проследи явната намеса на ВКБООН по отношение детайлизиране правото на детето да участва в процесите, които пряко го касаят.

¹ 1951 г. – 1 Конвенция, 1961 г. – 1 Конвенция, 1971 г. – 1 Конвенция, 1977 г. – 1 Конвенция, 1981 г. – 1 Резолюция, 1987 г. – 1 Препоръка, 1988 г. – 1 Конвенция, 1989 г. – 1 Конвенция, 1990 г. – 3 Конвенции, 1991 г. – 1 Директива, 1993 г. – 2, 1995 г. – 7, 1996 г. – 6, 1997 г. – 9, 1998 г. – 2, 1999 г. – 17.

² 2000 г. – 31, 2001 г. – 37, 2002 г. – 23, 2003 г. – 58, 2004 г. – 63, 2005 г. – 55, 2006 г. – 68, 2007 г. – 102, 2008 г. – 84, 2009 г. – 102, 2010 г. – 70, 2011 г. – 98, 2012 г. – 60, 2013 г. – 71, 2014 г. – 46, 2015 г. – 51, 2016 г. – 51, 2017 г. – 40, 2018 (до март) – 6

³ 1989 – Конвенция на ООН за правата на детето; 1996 – Комуникация от Европейската комисия COM(96) 547 final; 1999 – Комуникация от Европейската комисия COM(99) 262 final

⁴ 2000 – 2: Факултативен протокол към Конвенцията за правата на детето, Решение на Съвета на ЕС 2000/375/JHA; 2006 – Комуникация от Европейската комисия COM(2006) 367 final; 2007 – 3: Решение на Европейския Парламент No 779/2007/ЕС, Конвенция на Съвета на Европа за Закрила на децата от сексуална експлоатация и сексуално насилие; Решение и доклад на Европейската комисия COM(2007) 716 final; 2008 – Решение на Европейския Парламент No 1351/2008/ЕС; 2010 – Проучване за осъществимост на възможностите и нуждите за стандартизирано национално законодателство по насилието срещу жени и деца; 2011 – 2: Сравнително проучване на Съвета на Европейския съюз НОМЕ/2009/RFXX/PR/1002, Директива на Европейския Парламент 2011/93/EU; 2012 – Обследване на Европейската Комисия НОМЕ/2010/EBFX/PR/1001; 2016 – 4 доклада на Европейската Комисия по Директива 2011/93/EU

Организация на ООН за образование, наука и култура - ЮНЕСКО

Програмите на ЮНЕСКО в наши дни са пряко свързани с Целите за устойчиво развитие на ООН, както и Програма 2030 на ООН. Значителни ангажменти на ЮНЕСКО се възлагат за успешното реализиране на Глобална цел 4: Осигуряване на приобщаващо и справедливо качествено образование и насърчаване на възможностите за учене през целия живот за всички. Катя Владимирова и Дейвид ле Блан^{viii} описват в „Изследване на връзките между целите на образованието и устойчивото развитие чрез обектите на водещите доклади на ООН“, че се отличава липсата на целенасочени разработки в сферата на активното включване на децата в процесите на взимане на решения, припознаването на децата като активни субекти на процесите и прочее. Същевременно подчертават, че интегрираният подход с активното включване на всички лица и интереси е неизбежният бъдещ ход както на политическия сектор. През 1994 г. Ханс Кастенхолц и Карл-Хайнц Ердман публикуват статията си „Образование за отговорност в рамките на ЮНЕСКО“ и са сред първите автори, които настояват в образователните среди да се ангажират повече ресурси в създаването на среда, която да е базирана на Препоръките на ЮНЕСКО за образование – тези, които по-късно през втората декада на ХХI век са разписани като стратегически цели по овластяване на обучаемите да бъдат креативни и отговорни глобални граждани^{ix}. Авторите настояват обучителните екипи във всяка образователна институция да възприемат обучаемите като активен ресурс като предлагат интегрирането на младите хора в реализирането на процесите в качеството им на субекти, а не на обекти.

В края на ХХ век, през 1995 г. ЮНЕСКО приема Декларация за принципите на толерантността, включващи: уважение, приемане и правилно разбиране на богатото многообразие на култури в нашия свят; формите на изразяване и начини на проявяване на човешката индивидуалност; хармония в многообразието; тенденция за постигане на мир и съдействие за замяна на културата на войната с култура на мира. Декларацията е първата видима, пряка обвързаност на правната рамка (и практика) на ЮНЕСКО с детското участие в процесите на взимане на решения, макар тази връзка все още да е деликатна и плаха.

През 2011 г. ЮНЕСКО възлага изследване по повод нарастването на детското население в също така нарастващите урбанизирани територии^x. Работата се разполага върху територии от Полша, Аржентина, Великобритания, Норвегия, САЩ, Южна Африка и Индия. Изследването надгражда предходен проект на ЮНЕСКО, разработен 20 години по-рано в Полша, Австралия, Мексико и Аржентина. Отбелязва се, че съществен прогрес всъщност представлява подходът да се включат децата - в местното планиране, дизайн и политика за участие, за реализиране на някои от промените, които младите хора предвиждат за своите квартали. Извеждат се ключови констатации в помощ на политиката за създаване на градска среда, по-подходяща за децата – базирайки предложенията си на процес, включващ децата в своята етапност. ЮНЕСКО отбелязва, че дори в региони с по-ниска производителност и уреденост – там, където може да се види лицето на несигурната собственост, бедността и престъпността - децата убедено поддържат силно чувство за самоличност и настоятелно участват в живота на общността. Същевременно се подчертава, че участието на децата в планирането и развитието на градовете е трудна задача, най-вече заради взаимодействието с държавните органи, които да доведат до системно включване на детските гласове в процесите и в решенията за градско развитие. Властите са токенистични и манипулативни в приемането на детското участие; често се опитват да представят проектите единствено за собствена публичност, уверяват, че са добре запознати с нуждите на децата - което рядко съвпада с това, което децата са казали. Общинските служители преди всичко насърчават процесите, в които биха могли да постигнат политически пробег, докато детското участие рядко се прилага на практика.

С дългосрочната си и последователна работа по градската среда, ЮНЕСКО изразява заключението, че децата, когато имат възможност, са способни да изразят мнението си по

въпроси, които ги касаят, и да дадат значими предложения, за да направят жизнените си среди по-добро място за всички възрастови групи.

Актуалната стратегическа ориентация на ЮНЕСКО (2018-2019) е базирана на програма и програмен бюджет, реално обхващащи 4-годишен оперативен цикъл, в изпълнение на средносрочната стратегическа визия на организацията за периода 2014 – 2021 г., в която по отношение на участието на децата, в Главна Програма 1, Стратегическа цел 2: Овластяване на обучаемите да бъдат креативни и отговорни глобални граждани, се дефинира ясно ангажимента на ЮНЕСКО да подкрепи държавите-членки при изпълнението на Програма 2030 на национално равнище чрез разработване на образователни системи, които дават възможност за учене за овластяване ...; като предлага на децата, младежите ... да станат информирани, отговорни и активни граждани... и да допринесат за устойчив растеж и мирни общества.

Фонд на ООН за деца – УНИЦЕФ

УНИЦЕФ играе важна роля в подготовката и приемането от ООН на КПД. От 2001 г. Посвещава огромен обем от своите ангажименти на детското участие и издава редица публикации, свързани с примери, насоки за инициране на детско участие, както и инструкции за медийни изяви при отразяване на детското мнение. С нарастващото осъзнаване на важноста на политиките, основани на доказателства, става ясно, че без емпирични изследвания за прилагането на правото на децата на участие е трудно да се насърчи тяхното ефективно включване в процеса на вземане на решения, за това и УНИЦЕФ подкрепя организационно и финансово серия от изследвания по света, в които гласът на детето да бъде ясно чул и отразен, заключенията от които най-общо показват, че:

- ✓ съвременните деца са с по-високо самочувствие и увереност. Те участват много по-активно в обсъждането на различни въпроси и очакват мнението им да се чува и зачита. Активността им се дължи и на факта, че са информирани и познават в по-висока степен правата си, готови са да ги защитават и отстояват.
- ✓ днес училищната среда е много по-различна - в много по-голяма степен се толерират диалогичността и правото децата да изразяват свободно мнението си по въпроси, които ги засягат.
- ✓ в семейството се налага един по-демократичен и либерален модел на взаимоотношения на родители и деца, при който децата са равноправни участници в разговора за нещата, които ги засягат пряко.

Обследването на правото на детето да участва в процеси на вземане на решения може да бъде проследено почти във всяко от 194^{те} представителства на УНИЦЕФ. Фондът отчита силата на КПД за значителна промяна в мисленето за децата, младите хора и детството; включително и въвеждането на ангажиментите по участието на децата като равностойно на ангажиментите за обезпечаване и за закрила. На тази база подчертава, че политиките за развитие идентифицират участието като аспект на значимото социално развитие и следователно предизвикват нови начини за концептуализиране на децата, признавайки ги за компетентни социални участници.

Еlegantен ракурс към мащабността на ангажиментите на УНИЦЕФ по отношение на детското участие дава и Присила Алдерсън в своя материал “Younger Children's Individual Participation in “all-matters-affecting the child”^{xi}. давайки възможност да се осъзнае, че автономните права не са напреднали като цялостно реализуеми или желани. Всички права са квалифицирани чрез уважението към другите и чрез срещането на общия интерес, но все пак ако „участието“ се прилага най-вече чрез общности и обединения, то то отделя жизнената част на автономността, която е необходима, когато интересите на участниците не съвпадат. Това е ултимативна закрила на личния живот и на критичната свобода да се избира дали, кога и как да се участва. Цялата КПД е пропита с уважение към личността на детето, неговата стойност и достойнство. Според Алдерсън вниманието не бива да е насочено към критиците на правото на

детето да участва в процесите на взимане на решение, а към мащабирането на процесите така, че индивидуалното участие на детето да бъде минимизирано. Още веднъж, подчертавайки участието като стълб на социалното развитие, Алдерсън отдава значение на индивидуалното участие на децата като форма на адекватна защита спрямо въвличането на детската личност в конфликтите на възрастните, провокирайки УНИЦЕФ с различен поглед към анализа на ангажиментите си.

От друга страна, Пат Долан от Изследователския център на УНИЦЕФ твърди, че е време да се погледне на влошаването на детското благосъстояние като на пандемия поради силно притеснителното състояние на децата по света и липсата на адекватно политическо отношение и действия. Ако се гледа на тази тема през погледа на пандемични размери, има повече шанс да се повиши признанието и разбирането (Dolan, P.: 2012).

В инструментариума на своята функционалност УНИЦЕФ включва проследяване и анализ на въздействието на политиките и ангажиментите си на национално и регионално ниво; търсят се данни и доказателства за добавена стойност и устойчивост на резултатите в национален контекст. Във всяка от териториите, на които реализира своята дейност, УНИЦЕФ сключва споразумения с правителството, по силата на които програмните цели на Фонда се интегрират със съответните национални приоритети така, че глобалното въздействие на политическите процеси по подкрепата и защитата на децата да имат пряко участие в реалността на държавата-партньорка. Например през 2016 г. УНИЦЕФ България извършва проучване на детското мнение, което да бъде използвано при актуализирането на Националната стратегия за детето; подкрепя допитването до Съвета на децата по докладите на Комитета по правата на човека на ООН; настоява включването на становищата, изградени върху допитването до детското мнение да бъдат част от работата на Народно събрание по проектозакона за предучилищното и училищното образование.

Световна здравна организация (СЗО)

През 2010 г. норвежците Свен Арилд Вис, Астрид Страндбу, Ейми Холтън и Найджъл Томас провеждат изследване на участието на децата в планирането и взимането на решения по здравни въпроси^{xii}. Изследователите подчертават, че въпреки възприемането на участието като човешко право и от полза за децата, когато здравето на децата е изложено на опасност, тенденцията е детското участие в процесите на вземане на решения да се разглежда като потенциално разрушително за тяхното благополучие. Прегледът на научните доказателства за положителни или отрицателни ефекти от участието на децата, обхванати в здравни грижи върху здравните резултати, води екипа до заключението, че когато участието е успешно, то може да има благоприятни ефекти. Главен сред тях е, че участието може да подобри безопасността на децата, да увеличи успеха на достъпа до грижи и да увеличи чувствата за благополучие на участващите деца, макар да добавя „доказателство за дългосрочните ефекти от успешни или неуспешни опити за участие в последващи здравни резултати обаче в голяма степен липсва“.

През 2016 г. Дона Колър^{xiii} също потвърждава, че децата и юношите с хронични заболявания обикновено се изключват от вземането на решения в областта на здравеопазването. Изводите показват, че клиничните практики често не осигуряват равни възможности на децата-пациенти да разберат състоянието си, да споделят своите възгледи и/или да участват в решенията относно тяхната грижа. Колър препоръчва образователните практики за детско участие да бъдат адаптирани в педиатрията. Така чрез отчитане нуждите и гледните точки на децата ще се създадат множество начини на ангажираност и изразяване на младите пациенти.

В разработените и издадени от СЗО над 1500 публикации в сферата на детското здравеопазване не се открива нито една, посветена на възможностите за включване на децата в процесите на взимане на решения, които пряко ги касаят. Не са намерени и методически насоки

за страните членки по отношение на активното взаимодействие с децата. Подобно на Международната организация на труда, СЗО се допира до детското участие чрез обвързването с Глобалните цели за устойчиво развитие 2030. По време на IX^{tata} Глобална Конференция за промоция на здравето, проведена през 2016 г. в Шанхай, страните-членки приемат Декларация (т.нар. Шанхайска декларация за насърчаване на здравето), която се ангажира да направи смели политически избори за здраве, като подчертава връзките между здравето и благоденствието и Програмата на ООН за устойчиво развитие 2030 и Целите за устойчиво развитие. Чрез Шанхайската декларация СЗО придава нов смисъл на Хартата от Отава (The Ottawa Charter for Health Promotion, 1986), създадена 30 години по-рано, в която се подчертава, че секторът на здравеопазването не може да осигури на хората най-високо ниво на здравеопазване самостоятелно. Чрез признаването на личните избори и подчертаването на необходимостта отделната личност да участва в избора на решения, базирайки се на категоричната позиция на ООН активно да включи децата в постигането на Целите за устойчиво развитие, СЗО дава заявка за нов аранжимент в обхвата си на действие. Като координиращ орган на международното здравеопазване, СЗО е поставена в позиция да разшири точките си на координация с въвличането на механизми, гарантиращи детското участие в процесите на взимане на решения в световното здравеопазване.

Международна организация на труда (МОТ)

Основната пресечна точка на МОТ с правата и благосъстоянието на децата може да бъде определена в правото на децата и младите хора на закрила в условия на заетост и работа. Х.Т. Дао^{xiv} реализира правен анализ на нормативната рамка на МОТ, обвързана с децата, като подчертава ангажиментът на МОТ по отношение закрилата на децата от самото създаване на организацията „Към настоящия момент общо 11 Конвенции и пет Препоръки са приети по въпросите с минималната възраст за разрешение за заетост и полагане на труд, най-новата Конвенция (№ 138) е по същество консолидация и ревизия на всички 10 по-ранни инструмента, покриващи различни сектори на икономическата активност. Три Конвенции и две Препоръки са посветени на нощния труд за млади хора. Четири Конвенции и една Препоръка утвърждават разпоредби за медицински тестове на млади работници. Пет Конвенции и три Препоръки регламентират здравословните и безопасни условия на труд на минимална възраст и условията на заетост на деца в нездравословни и опасни работни места. Регламентирането на минимална възраст е част от две Конвенции по социална политика и една Препоръка относно младежката безработица“. МОТ регламентира още и стандарти за други мерки на закрила на деца и млади хора като ограничение на часовете положен труд, рестрикции по отношение на допълнителния труд, задължения за минимални почивки и платени отпуски, социално-осигурителни покрития и ниво на възнаграждение, обучение и образование.

По данни на МОТ, в началото на XXI век броят на работещите деца по света е много по-висок от очакванията на повечето хора - 211 милиона деца на възраст между 5 и 14 години и 141 милиона деца на възраст от 15 до 17 години са икономически активни и въвличени в различни форми на труд по света. Подобен обем на обхват на деца по целия свят повдига серия от въпроси към дейността на МОТ, обвързани със системите на образование, социална сигурност, международни отношения и прочее, но същевременно осветляват липсата на инструментариум за диалог със самите деца. Не се откриват изследвания и/или разработки, посветени на участието на самите деца в процесите на взимане на решения по отношение на детския труд.

За първи път МОТ прави връзка между детския труд и включването на децата по време на IV Глобална Конференция по устойчиво елиминиране на детския труд, проведена през ноември 2017 г. в Буенос Айрес. В политическата Декларация (Buenos Aires Declaration, 2017) от събитието страните припознават включването на децата като метод за справяне с

предизвикателствата по елиминирането на детския труд, благодарение на обвързването на Декларацията с Глобалните цели за устойчиво развитие 2030. Декларацията ангажира в своя мандат включително и гражданското общество да сътрудничи при откриване на дефицити на човешките права и по един всеобхватен начин да се ангажира с тези, които са пряко засегнати – именно децата. В принципите на Декларацията се подчертава категорично, че мненията на пряко засегнатите от детския труд следва да се вземат предвид. „Изграждането на партньорства, включващи правителства, работодателски и работнически организации и други заинтересовани страни, включително деца и младежки организации, за разработване и изпитване на новаторски подходи за изкореняване на детския труд и принудителния труд“ е основен текст в раздел Иновации на Декларацията. С този политически акт, МОТ допълва и надгражда Пътната карта за премахването на най-тежките форми на детски труд до 2016, приета по време на Глобалната Конференция за детския труд в Хага през 2010 г., както и Декларацията от Бразилия за детския труд, приета по време на III Световна Конференция за детския труд от 2013 г., като обвързва цялостния интегриран подход, който насърчава по отношение на децата, именно с иновацията на включването на самите деца в процесите, с които МОТ се обвързва.

През ноември 2017 г. българският Председател на Държавната агенция за закрила на детето и аржентинският Министър на труда и социалната политика се договарят двустранно за създаването на етикет към изделия, на който да се отразява, че даденият продукт е произведен без детска експлоатация. Особеността на двустранната договорка идва от факта, че правителствените представители ще бъдат посланици на инициативата за етикет за изделия, произведени без детска експлоатация само при условие, че правителствата и на двете държави осигурят процесът по налагането на етикета да включва равноправно участие на детското мнение във всеки свой етап. Ефектът от поставянето на ново начало на серия от добри примери в диалога с младите хора срещу детската експлоатация, каквото Аржентина и България се опитват да дадат, може да бъде оценен в международен план по време на Глобалната Конференция на МОТ през 2021 година. Една от задачите пред МОТ ще бъде да се създаде платформа за обновяване на ангажиментите и координиране на бъдещи дейности с извлечените поуки от иновативните политики и програми, в т.ч. най-вече тези, обвързани с пълноценното включване на децата.

Съвет на Европа

За разлика от Европейския Съюз, Съветът на Европа (СоЕ) няма правомощия да създава закони, за това инструментариумът включва харти, конвенции, препоръки, които улесняват сътрудничеството между европейските държави.

През 2006 г. СоЕ инициира Препоръка на Комитета на Министрите към страните-членки относно ролята на националните младежки съвети и развитието на младежката политика. През 2015 и 2016 г., 10 години след издаването на Препоръката, администрацията на СоЕ инициира серия от мероприятия, за да заостри вниманието на правителствата върху недостатъчно активната им ангажираност с участието на младите хора. Част от инициативите е Инструментът за оценка на детското участие. През 2016 г. СоЕ тества Инструмента, който въпреки че се нарича „оценка“, е по-скоро метод за ситуационен анализ на детското участие и начин за проследяване на процесите във времето, а не база за съпоставка между различните страни; той е методология, чрез които страните самооценяват прилагането на правото на децата да участват^{xv}. С въвеждането му се дава възможност да бъдат оценени трите основни направления, подsigуряващи основата за осъществяване и приложение на детско участие: (1) защита на правото на участие, (2) насърчаване на правото на участие и (3) създаване на пространства за участие. Инструментът предвижда оценката да се извърши с помощта на десет конкретни и измерими индикатора, които отразяват детайлно трите основни мерки:

1. Правната закрила на правото на участие на децата и младите хора при вземането на решения се съдържа в националното законодателство и Конституцията;
2. Изрично включване на правото на участие на децата и младите хора при вземането на решения в междусекторни национални стратегии за прилагане на правата на детето;
3. Съществува независима институция за правата на детето и тя е защитена от закона;
4. Наличие на механизъм, който позволява на децата безопасно да упражняват правото си на участие в съдебни и административни производства
5. Съществуват подходящи за децата процедури за обжалване;
6. Правото на децата да участват при вземането на решения е заложено във входящите обучителни програми за специалистите, работещи с и за деца;
7. На децата се предоставя информация относно правото им на участие;
8. Децата са представявани на форуми, включително посредством техни собствени организации, на ниво училище, местно, регионално и национално ниво на управление;
9. Съществуват насочени към децата механизми за обратна връзка относно местните услуги;
10. Децата биват подкрепяни да участват в мониторинга на КПД и на други относими документи и конвенции на СоЕ.

Целта на прилагането на инструмента е да се повиши осведомеността и разбирането за правото на участие на децата, да се оцени нивото на прилагане на мерките за детско участие, както и да се изведат необходимите стъпки и механизми за осъществяване на детското участие в по-пълна степен.

Правната рамка на СоЕ по отношение на участието на децата се основава най-вече на Европейската Конвенция по правата на човека; Стратегията на СоЕ за правата на децата 2016-2021; Препоръка CM/Rec(2012)2 относно участието на децата и младите хора до 18 годишна възраст; Препоръка Rec(2006)14 относно гражданството и участието на младите хора в обществения живот; както и Препоръка Rec(2006)1 относно ролята на националните младежки съвети в развитието на младежката политика. Рамката определя участието като „лица или групи лица, които имат правото, средствата, пространството, възможността и където е необходимо, подкрепата, свободно да изразяват своите възгледи, да бъдат чути и да допринесат за вземането на решение по въпроси, които ги касаят, като на техните възгледи се даде необходимата тежест в съответствие с тяхната възраст и зрялост”.

Методологията на СоЕ включва много важен принцип в създаването на политики за детско участие и това е интересите на децата да бъдат разгледани през тяхната гледна точка, което предполага създаването на необходимото пространство за свободно изказване на мнение от тяхна страна. Детското участие е процес, който изисква непрекъснати усилия.

Правната рамка на СоЕ по отношение на правата на децата и с фокус върху детското участие, дава възможност за взаимодействие между Стратегията на СоЕ за правата на детето (2016-2021) и Насоките на Европейския Съюз (ЕС) за насърчаване и защита на правата на детето (2017). Двата политически документа са в симбиоза с КПД и се стремят да подобрят и улеснят нейното прилагане в светлината на общите принципи, определени в членове 2, 3, 6 и 12, споделяйки четири основни приоритета: законодателни и политически промени/подобрения в националния контекст; равни възможности за всички деца; участие на деца; справедливост, съобразена с децата. Те също така споделят водещи принципи, като подход, основаващ се на правата; включване на правата във всички политики и действия и сътрудничество с международни организации и гражданско общество. Въпреки това фактът, че Насоките се отнасят само за външната дейност на ЕС, означава, че синергиите могат да се прилагат само по отношение на държавите-членки на СоЕ, които не са членки на ЕС.

СоЕ, подобно на подхода на УНИЦЕФ, проследява и изисква ясна справка за добавената стойност, която политиките на Съвета формират в реалността на държавите-членки. По

отношение на детското участие, СоЕ дава възможност с въвеждането на Инструмента за оценка на детското участие да се проследи добавена стойност поне в пет насоки:

1. Повишаване на осведомеността и разбирането по отношение на правото на децата да участват;
2. Реализиране на базова оценка на текущото изпълнение/приложение на правото на децата да участват;
3. Помощ в идентифицирането на мерки, които е необходимо да бъдат постигнати за по-добро бъдещо съответствие;
4. Осветляване и споделяне на добри практики;
5. Измерване на напредъка.

Същевременно СоЕ предлага на държавите-членки, неправителствените организации и другите граждански обединения възможност да се възползват от резултатите от оценката на детското участие като оценка на базовата линия за измерване на напредъка, постигнат с течение на времето, в т.ч. и да се разглеждат като постепенен процес. На тази база да се постигне трансформация в приложението на правото на децата да бъдат чути в рамките на всяка една от държавите-членки.

Европейски Съюз

Правата на човека, както и ненакърнимостта на човешкото достойнство залягат като основни ценности на ЕС и са неизменна част от Договора за ЕС. При по-задълбочен прочит на Договора, в търсене на специалното място на децата, изпъква подхода към правата на децата като към обект на грижа и особена закрила. Не се откриват текстове и ангажименти, при които ЕС да защитава или насърчава правото на участие и/или да създава пространства за участие на децата – както се ангажира СоЕ. Не се откриват и разпоредби, обвързващи ЕС с признаването на личните избори на детето и подчертаването на необходимостта отделната детска личност да участва в избора на решения, каквато е категоричната позиция на ООН по отношение, например, на политиката активно да включи децата в постигането на Целите за устойчиво развитие. Въпреки, че демокрацията се признава за една от основните ценности на ЕС, все пак тя е разбирана без включването на децата.

Хартата на основните права на ЕС е другият основен документ на Съюза, който обвързва целите и ценностите на ЕС с конкретен регламент. Детето „присъства“ в чл. 14, 24, чл. 32 и чл. 33 на Хартата, като по-специален текст по отношение на правото да участва в процесите, които го касаят се чете в чл. 24, т. 1. Адресат на задължението, корелативно на правото по чл. 24 от Хартата, са институциите на ЕС, както и самите държави-членки.

През 2013 г. Европейската комисия оформя Препоръката „Инвестиране в децата: нарушаване на цикъла на неблагоприятното положение“, в която прави своего-рода инвентаризация на активността на ЕС в нормативен план спрямо децата. В Препоръката могат да бъдат отличени едва няколко акта, включващи в себе си регламент, чрез който се идентифицира участието на децата и/или се въвеждат мерки за подкрепа и разпространение в практиката на страните-членки:

1. Препоръка C(2013)778: Предоставя насоки, които да помогнат на ЕС и държавите-членки да се съсредоточат върху успешните социални инвестиции за деца в областта на достъпа до адекватни доходи, качествени услуги и участието на деца. Документът приканва държавите-членки да се заемат с проблемите на детската бедност и благосъстоянието на децата чрез интегриран подход, който ще включва осигуряване на достъп до адекватни доходи и жизнени стандарти и овластяване на децата чрез достъп до качествени услуги.
2. Съобщение COM(2009) 200: съществен момент е признанието, че младите хора не са обременяваща отговорност, а критичен ресурс за обществото, който може да бъде мобилизиран за постигане на по-високи социални цели. На тази база документът извежда

Младешта като приоритет на социалната визия на ЕС и настоява младият човешки капитал да бъде подхранван така, че да бъде основно оръжие срещу кризата на Европа; предлага нов, по-силен отворен метод на координация, който е гъвкав и опростен при отчитането и засилва връзките с областите на политиката, обхванати от Европейския пакт за младешта в Лисабонската стратегия за заетост и растеж. Възприемайки междусекторния подход, включва краткосрочни отговори в дългосрочни усилия за овластяване на младите хора, за да се ангажират повече в изграждането на проекта на ЕС.

3. Резолюция на Съвета и на представителите на правителствата на държавите-членки, заседаващи в рамките на Съвета, за насърчаване на нови и ефективни форми на участие на всички млади хора в демократичния живот в Европа: подчертава ценния принос на младите хора за развитието на обществото - тяхното участие в намирането на отговори на обществените проблеми и предизвикателства е от съществено значение, за да се даде възможност на всички млади хора да използват пълноценно своите способности и да намерят практични, смислени и устойчиви решения. Резолюцията фокусира ангажимент върху развитието на ключовите умения на младите хора като инструмент за ефективното участие в обществото.
4. Заключение на Съвета (2011/С 372/03): насърчават активното взаимодействие и разпространение на добрите практики по включване на младите хора в демократичните процеси с държави извън членовете на ЕС.
5. Резолюция 2012/С 380/01: обвързано с ангажиментите за широко сътрудничество в Европа, включително надскачащо рамките на страните-членки на ЕС, резолюцията утвърждава процесът на структурирания диалог да дава възможност на младите хора да бъдат активни граждани и част от демократичния живот. Затова младите хора следва да бъдат включени във всички етапи на структурирания диалог, от определяне на приоритетите на всяко председателство до наблюдение на последващите действия и оценка на изпълнението на резултатите от диалога. Входящите председателства на екипите трябва да се ангажират с ранни консултации с представители на младешта и с Европейската комисия, преди да предложат общи тематични приоритети, които да се провеждат по време на цикъла на структурирания диалог.
6. Заключение на Съвета 2012/С 393/05: обобщават, че стратегиите, насочени към социалното включване следва да улеснят участието на младите хора с мигрантски произход в демократичния, икономическия, социалния и културния живот.

В сравнителен план, ЕС има най-малко целенасочена активност по отношение на участието на децата и младите хора в процесите на взимане на решения. Съществен момент, въпреки това е актът на включването на детското участие в обхвата на ключовите компетенции за учене през целия живот – обстоятелство, което устойчиво променя ангажиментите на въвлечените в образователните процеси участници и предизвиква качествено различен прочит на традиционната политика в бъдеще.

Евро-Азиатски Съюз – АСЕМ

На 9 ноември 2017 г. се провежда заседание на Комитета за наблюдение на АСЕМ, който взема решение на ниво управителен орган да бъдат отправени покани за участие на деца във всички събития от календара, свързани с обсъждането на политиките в световен план в различни области от приложното поле на дейностите – образование, култура, наука и иновации, околна среда и други. Успоредно с това, АСЕМ взема решение и да формира портал за деца, който да подпомогне структурите в бъдещите мероприятия и да сензитира децата и тяхното участие занаяпред. По-късно, в заключителния документ от XIII^{та} среща на министрите на външните работи на АСЕМ (Мианмар, 2017) е изрично подчертан ангажиментът на държавите да осигуряват условия за гарантиране на човешките права и основни свободи на всички

граждани, както и да спомагат за провеждането на политиката за равнопоставеност с включването на деца в процеса на взимане на решения.

Отчетено като иновация, детското участие е включено в Програмата за сътрудничество между АСЕМ и Университета в Лайден, Холандия през 2018 г., с която следва да бъдат обвързани и серия от публикации и разработки за интерконтинентални политики.

Основни изводи по отношение политиките за участие на децата:

Активността на международните организации в подкрепа на участието на децата в процесите на взимане на решения рефлектира пряко върху създаването и утвърждаването на практики на национално, регионално и местно ниво в държави и на петте континента и членуващи в различни или няколко международни обединения. Обзор на техните практики може да обогати емпиричните доказателства за начините, по които децата участват в процесите на вземане на решения, но и допринасят за теоретичното развитие на значението на „участие“.

Вдъхновените от КПД застъпници и политици инжектират терминологията за правата на децата в различни обществени и частни сфери. Отчита се, че в много юрисдикции по света са установени легални норми, които се отнасят до правото на децата да участват в процесите на вземане на решения, засягащи техния живот. Още през 2004 г. Марк Янс подчертава, че днешните деца са видимо разпознаваеми в ролята на активни граждани и коментира със „закъсняла модерност“ усилията на световните организации да отчетат и включат в своя фокус детския ресурс^{xvi}.

Навсякъде по света децата вече участват в различни форми, различни прояви, с различна честота и в различна степен на уважение. Значителни усилия предстоят да бъдат насочени и реализирани към промоцията на участието, правната рамка и статута на участие на децата, подготовката на специалисти, обществената подкрепа и прочее.

Обединението и хармонизирането на различните форми на детско участие все още може да бъде определено като нестандартно, нетипично и по-скоро рядкост – не само в международен прочит, но и на регионално и национално ниво.

Видно от представения обзор на международните политики, дискусиата за правата на детето покорява демократичния свят през последните три десетилетия. Тали Гал и Бенедета Дурами обобщават, че сред широкия кръг права, правото на децата да участват в процесите на вземане на решения, които засягат техния живот се счита за върховенството на правния регламент и негово е централното въздействие върху дискурса за правата на децата^{xvii}. Ако децата са отделни човешки същества с индивидуални чувства, възгледи и перспективи, заслужаващи внимание, те трябва да имат право да ги изразяват свободно и да ги приемат сериозно в съответствие с възрастта и нивото на развитие.

Едно от ключовите направления, в които трябва да се работи е промяна на нагласите и разбирането по отношение на правата на децата и правото им на участие.

Всяко приложимо национално законодателство следва да бъде хармонизирано както в йерархичен план, така и по хоризонтални политики така, че да не изостава от международните стандарти. Равните възможности за всички деца могат да бъдат постигнати чрез трансформация в приложението на правото на децата да бъдат чути в рамките на всяка една държава. За ефективното функциониране на правната рамка в синхрон и хармония е необходимо националното законодателство да се подпомогне с активни мерки, които да осигурят допълнителни гаранции за осъществяване на правото.

Създаването на благоприятна среда както за законодателни реформи, така и за разгръщане на добри практики следва да съответства на духа и посоката на съвременното, като се основават на процес на изработка с активното участие на децата. Стимулирането на кампании за привличане на вниманието на възрастните върху ползите от детското участие предстои да бъде наблюдавано в бъдещето.

Даването на възможност на децата да отправят своите притеснения директно към своето правителството е важна стъпка. Съществено е обаче да се създадат условия на децата да дадат значителен принос в политическия дневен ред без да бъдат възпрепятствани. Сериозен напредък може да бъде постигнат и при условие, че се предостави възможност самите деца да идентифицират редицата фактори, оформящи бариерите пред директното участие в дискусия по съответна тема.

Ориентирането в разнообразните възможности за участието на децата в процесите на взимане на решения, както и мотивацията за реализирането на правото на детето да участва е необходимо условие, но не достатъчно, за да бъде детското участие качествено, устойчиво, ефективно и ефикасно. Необходимо е още усъвършенстване на подготовката, издаването и прилагането на нарочен регламент, който да позволява изграждането на конкретни структури, разработването на правила, норми, критерии и стандарти за участие, а дори и мрежи за участие на младите хора в процесите на взимане на решения.

Въпреки водещия интерес на детето, децата растат в свят на възрастни. Настояването над правила, норми и порядки не бива да бъде отричано от която и да е подкрепяща детето професионална система. В противен случай конфликтът ще бъде обективно заложен и на лично, и на общностно равнище. А това обезсмисля отговорността на възрастните пред напредъка на децата. За това регламентите следва да са подчинени на принципите на необходимост, обосновааност, предвидимост, откритост, съгласуваност, субсидиарност, пропорционалност и стабилност. Небалансираното акцентирание върху правата на децата може да доведе до чувство на безнаказаност, ако не се фокусира нивото на отговорност срещу реализирането на всяко право. Чрез устройването на специфичен регламент ще се позволи обществото да се възползва от интелекта на младата личност в равностойна тежест с натрупания опит и физически усилия на възрастния. Ще се прекрати целенасоченото саботиране на възможността интелектуалната мощ, освободена от възрастови характеристики, да допринесе за благополучието на съвременната общност.

Уникалната атмосфера на XXI век, в която децата, освен да се подготвят за живота, го и живеят в дух на сътрудничество, право на поемане на отговорности, толерантност, но и силен фокус към личността – е (може би) достатъчното условие да се създаде нова, все още неорднерна представа и разбиране за света за новите поколения, в която социалната отговорност е само един от продуктите на успеха. Акцентът върху обезпечаването на правото на децата сами да участват в определянето на своето бъдеще и върху посочването на конкретните форми, в които този процес трябва да се развива е допълнителен принос към стандартите и към механизмите на комуникиране между управляващи и управлявани в условията на нараснали възможности и самочувствие на съвременното дете.

Основателни са съмненията, че силно прокламираните глобални политики (ООН, ЕС) са готови да тълкуват детето като субект в процесите на практика и да развиват подкрепа за подготовката на професионалистите, отговорни за продуктите на същите тези глобални мисии. Дипломатията все още не демонстрира достатъчно задоволителни способности да ангажира държавите в обществен импресионизъм, при който детето на XXI век да получи образование за социална отговорност и демокрация.

Накратко:

- Промените относно визията за детското участие следват промените в развитието на човека и обществото, като развиват разбиранията за свободата, щастието, демокрацията и прочее основни човешки ценности;

- Участието на децата в процесите на взимане на решения може да се отнася едновременно, но и по отделно както до публични, така и до лични казуси;
- Признаването на детето като субект в процесите придава функции на инициативност, предприемчивост, иновативност, лична и социална отговорност – все ключови компетентности за всяка управленска система;
- Основна ценност в развитето на идеите за участието на децата е осъзнаването и осмислянето на ролята на младия човек като творец на собственото си развитие;
- Като цяло държавите демонстрират осъзнаването на жизненоважното значение децата да участват във всички процеси на взимане на решения, които ги касаят;
- Зачитането на богатото разнообразие от практики и форми в различните държави може да бъде добра основа за международно обединение, установяване на съюз в многообразието и обществена подкрепа по вертикала на функционирането на детското участие в международния мир;
- Институциите проявяват склонност пасивно да подминават мнението на децата и да продължават своята бюрократича инерция, заради което е важно да се създадат систематични и устойчиви механизми и пространства за участие на децата на местно ниво;
- Всяко приложимо национално законодателство следва да бъде хармонизирано както в йерархичен план, така и по хоризонтални политики така, че да не изостава от международните стандарти;
- Националното законодателство трябва да бъде подпомагано с активни мерки, които да осигурят допълнителни гаранции за осъществяване на правото на децата да участват – в т.ч. с въвеждането на специализация на професионалисти;
- Осветлява се липсата на механизми за зачитане мнението на децата при изработване и прилагане на политиките за тях;
- Всяка институция следва да прави опит за създаване на модел за интегриране на младите хора в реализирането на процесите в качеството им на субекти, а не на обекти (ЮНЕСКО);
- Съществено е да се създадат условия на децата за принос в политическия дневен ред. Сериозен напредък може да бъде постигнат, ако се предостави възможност самите деца да идентифицират факторите, оформящи бариерите пред директното участие в дискуссия по съответната тема;
- Включването на децата във вземането на решения и управлението на живота е с нарастващ приоритет за международните организации, начело с ООН. Но именно на база взискателния поглед в тази насока става ясно, че позицията на ЕС не е достатъчно активна, усилията на АСЕФ не са достатъчно системни, Африканският съюз има само бегли симптоматични прояви, а СоЕ има нужда от по-добре мотивирана мрежа от държави за успешното приложение на Инструмента за оценка на детското участие.
- слабо са познати възможностите и формите за участие и правото на децата гласът им да бъде чул;
- съществуващите в практиката различни форми не специфисират ясни критерии за възможна взаимна обвързаност и/или синхронизация, следователно и минимизират възможностите за корелация;
- представителността на участниците може да бъде поставена под съмнение във всяка от съществуващите форми;
- връзките с институционалните процеси, в които децата могат да взимат участие, не са ясни;

- значителни усилия трябва да бъдат насочени към промоцията на участието, правната рамка и статута на участие на децата.

Важни предпоставки за насърчаване процеса на детско участие в глобален план са създаването на механизми и гаранции, непрекъснатият стремеж и усилия от страна на всички заинтересовани страни, повишаването на информираността и общественото съзнание, в това число и запознатостта и информираността на институциите за принципите и значението на детското участие, също така законодателната рамка, както и организационната „инфраструктура“.

Макро погледът на големите и значими реформи често пропуска нересурсоемки, но ефективни възможности. Инициативите с деца и млади хора в различни направления осветляват реални възможности за устойчиво развитие. Същевременно са потенциал за добра публичност, за позитивна критика на неефективни решения, регламенти и нормативи. Създават изпреварващи проблемите практики като подчертават значимостта на професионалните среди и подсилват взаимоотношенията между ангажираните лица в кратки срокове; повишават мотивацията и проучват по емпиричен път посоките на бъдещите политики.

Детското участие търси и очаква повишена резултатност и качество от гражданските компетенции, рационалността на личния избор, адекватната подготвеност за нарастващите отговорности, насърчаването на сътрудничеството и взаимодействието, повишената социална отговорност и като цяло обществения прогрес. Чрез хармонизирането на глобалните политики в подкрепа на участието на децата в процесите на взимане на решения се подчертава стремежът към усъвършенстване, самоусъвършенстване и упражняване на широка обществена дейност в условията на нарастващи общностни очаквания и възискателност към институционалността на процесите в съвременното. Същевременно по този начин се създават възможности, неоткрити в ефективна форма до сега. Те интегрират инициативността и креативността на младия човек в отговор на повишената му информираност и заявка за осезаемо присъствие в изграждането на света на неговото съвремие – в симбиозата на обществените отговорности и силния фокус към личността.

Съвременността на парадигмата за детското участие прозира в политиките на всяка от международните организации. Ненаситеността от разработки, практики и насоки създава възможности за разгръщане на серии от обстоятелства, които пречат прилагането на безпрецедентно признатото право на детето да участва в процесите на взимане на решения, които го касаят. Актуалността на инвестицията в целенасочени усилия за овладяване на предпоставките и стимулиране на възможностите за детско участие е видима и ясно проследима в динамиката на международната политическа дейност.

ⁱ UN Convention on the Rights of the Child, General Assembly Resolution 44/25: 1989

ⁱⁱ Geneva Declaration of the Rights of the Child, 1924

ⁱⁱⁱ Declaration of the Rights of the Child, 1959

^{iv} Liefgaard, T., Doek, J.: 2015 - Съдебно преследване на правата на детето

^v Couzens, M., Mtengeti, K.: 2012

^{vi} Тодорова, В.: 1997

^{vii} Jespersen, C.: 2014

^{viii} Vladimirova, K., Le Blanc, D.: 2016

^{ix} Kastenholz, H., Erdmann, K.H.: 2010

^x Nallari, A.: 2011

^{xi} Alderson, P., 2009. 7 Younger children's individual participation in 'all matters affecting the child'. A Handbook of Children and Young People's Participation, p.88.

^{xii} Vis, S.A., Strandbu, A., Holtan, A., Thomas, N.: 2010

^{xiii} Koller, D.: 2017

^{xiv} Dao, H.T.: 1989

^{xv} <https://www.coe.int/en/web/children/child-participation-assessment-tool>

^{xvi} Jans, M.: 2004

^{xvii} Gal, T.; Duramy, B.: 2015